

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

Muhammet Emin Eren. *Hadis, Tarih ve Yorum: 73 Fırka Hadisi Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017. 427 sayfa.

Muhammed Enes Topgöl

Marmara Üniversitesi
enes.topgul@marmara.edu.tr
orcid: 0000-0003-3077-2610
doi: 10.20519/divan.670046

Hadis tarihini daha iyi anlamak için interdisipliner çalışmalara fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktadır. Hadis ve Mezhepler Tarihi disiplinlerinin gerek dönem gerekse şahıs düzleminde birbiriyle ilişkileri, metodik yakınlık ya da uzaklıkları, özellikle Hadis İlmi açısından bidat ehli râviler problemi, Mezhepler Tarihi açısından da fırkaların durumuna dair rivayetler ilgi çekici araştırma konularıdır. Konu Fırak literatürü merkeze alınarak incelendiğinde özellikle “73 fırka hadisi”nin bu literatür üzerinde ciddi bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Muhammet Emin Eren’in *Hadis, Tarih ve Yorum* adıyla neşredilen doktora tezi de “73 fırka hadisi”nin anlaşılma serüvenini aydınlatmayı hedeflemektedir. Yazar Giriş kısmında “iftirak hadisi” olarak andığı rivayetin anlaşılma biçimlerine değinmiş, Birinci Bölümde Ehlisünnet dışı kaynakları da dikkate alarak hadisin etraflı bir tahrîcini yapmış, İkinci Bölümde rivayetin isnâdlarını tetkik etmiş ve son olarak Üçüncü Bölümde hadisin muhtevasını farklı açılardan değerlendirmiştir. Çalışma Sonuç ve Ek kısmıyla son bulmuştur.

Bu yazıda öncelikle kitabın güçlü yönlerine temas edilecek, ardından eser metot, kurgu, muhteva ve kaynak kullanımı gibi hususlar açısından tetkik edilecektir. Şu ana kadar etraflı bir etüde konu olmamış bir rivayetin Hadis ilmi açısından tahlil edilmesi kitabın özgün yönünü teşkil eder. Bununla birlikte kitabın en dikkat çekici özelliği “iftirak hadisi”ni farklı açılardan ele alırken, haberi nakleden râvilerin mensup olduğu coğrafyalar, mezhep durumları ve bu olguların rivayetlere ne oranda yansıdığı gibi soruları dikkate alması ve değişen tariklerle farklılaşan metinleri bu sorular

etrafında çözümlenmeye çalışmasıdır (s. 26). Bu sayede yazar hadisin farklı metinlerinde geçen “el-cemâ’a” ve “es-sevâdü'l-a'zam” gibi kavramların daha iyi anlaşılmasını temin etmektedir. Yine yazarın söz konusu kavramların anlam alanlarını netleştirme adına hadis sahası dışındaki kitaplarda yer alan kullanımları tartışması da takdire şayandır.

Söz konusu özelliklerine rağmen eserde nasıl bir metodun takip edildiği yazar tarafından açıklanmamıştır. Yazar kaynakları nasıl taradığını, elde ettiği verileri nasıl tasnif ve tahlil ettiğini açıklamamışsa da okuyucu birtakım teknik imkanlarla etraflı bir tahrîcin yapıldığını, rivayetlerin ise isnâd ve metin açısından tetkike tâbi tutulduğunu kitabın kurgusundan anlayabilmektedir. Ne var ki isnâd tetkiklerinin yapıldığı kısım klasik hadis münekkitlerinin tarzından farklı ve işlevsiz görünmektedir. Zira yazar bölüm başında farklı tariklerin cem edilmesinin önemine dair alıntılarla söze başlasa da (s. 160) her bir tariki tek başına ele alır ve o isnâdın problemlerini dile getirir. Ancak râviler hakkındaki bilgilerin sunumu ve râvi üzerinden isnâda dair vardığı yargılar, rivayetlerin şahid ve mütâbilerini bir araya getirerek düşünmek yerine, sahabi râvilerden dağılımı tek tek takip ettiği için münekkitlerin eylem tarzını yansıtmaz. Halbuki erken devir tashîh-tad'îf mantığı tek tek tariklerin durumundan ziyade, isnâd ve metni ile her bir hadisin, konu hakkında diğer rivayet malzemesi ile uyum ya da uyumsuzluğunu esas alır. Bu anlamda yazar tarafından yapılan etraflı tahrîc, rivayete dair bir hüküm verme açısından aktif olarak kullanılmamıştır. Bundan dolayı olsa gerek yazar incelediği hadisin sübutu hakkında net bir şey söyleyememiştir.

Kitabın kurgusu etrafındaki değerlendirmelere Giriş kısmı ile başlanabilir. Yazar literatür değerlendirmesini “klasik” ve “modern” şeklinde kronoloji esaslı değil konu merkezli olarak vaz etmeye çalışmıştır. Ancak “İftirak Hadisinin Anlaşılma Biçimleri” başlığını taşıyan Giriş kısmında ilk alt başlık mezkur başlık ile uyumlu iken diğerleri üst başlık ile uyumsuzdur. Zira rivayet etrafındaki temel tartışmalar ve rivayete yönelik bazı eleştiriler temalı ikinci ve üçüncü alt başlıklar anlaşılma biçimleri ile dolaylı olarak ilgili iken Türkiye özelinde coğrafya merkezli bir anlatıya kayılması ve son olarak Batı akademisindeki görüşlerin sunumu okuyucunun dikkatini dağıtmaktadır. Halbuki burada “Hadisi Kabul Edenler,” “Reddedenler,” “Yorumlayanlar” gibi tematik bir tasnife gidilse ya da tespit edilen çalışmalar mevcut tavırlar dikkate alınarak kronolojik olarak sunulsa en azından rivayetin yorumlanma biçimlerine dair tarihî bir tasvir elde edilebilirdi. Ayrıca bu bölümdeki anlatıda çokça tanınmayan bazı kişilerin görüşleri merkeze çekilirken, Muhammed Abduh’a ya da “İftirâku'l-ümme'ti'l-İslâmiyye ve'l-firkatü'n-nâciye” adlı bir makalesi olan Reşid Rıza gibi araştırmacılara

neden atf yapılmadığı da bir soru olarak durmaktadır. Bu durum rivayet etrafındaki görüşlerin yeterince derlenmediğini düşündürmektedir.

Kendi içerisinde tutarlı bir gelişim seyri izleyen kitapta çok sayıda tekrarlar olduğu gibi konuşulan tarik ve râvi için sürekli metin içerisinde önceye veya sonraya gitme zorunluluğu söz konusudur. Bu iki problemin sebebi ise hadisin tahrîci, isnâd tetkiki ve içerik tahlillerinin ayrı bölümlere dağılmış olmasıdır. Aynı hadisin farklı yerlerde farklı nitelikleri açısından ele alınması sonucunu doğuran söz konusu kurgu hem eserin hacmini gereksiz yere artırmış hem de metin içerisinde incelenen rivayetin takibini ileri düzeyde zorlaştırmıştır. Örneğin Birinci Bölümde muhtevaları açısından sunulup tahrîci yapılan rivayetler, İkinci Bölümde bambaşka bir tasnifle sahâbi râvilerine göre dizilip isnâdları açısından tahlil edilmektedir. Üçüncü Bölümde ise bu sefer kavramlar tahlil edilirken ilk bölümdeki kurguya dönüşmekte ve yine pek çok haber tekrarlanmaktadır. Takip zorluğunu aşmayı hedefleyen yazarın rivayetlere takdir ettiği harf ve rakamlı rumuzlar, aranan haberin bulunabilmesine yardımcı olmakta ise de metin içerisinde sürekli ileri-geri gitme zorunluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. İkinci Bölümde daha önce bahsi geçen pek çok yerin tekrar edilmesi (ss. 163-64, 172-73, 183, 190, 195, 232-33, 239-40, 247, 259) kurgu probleminin en net tezahürüdür. Halbuki yazar muhteva açısından grupladığı rivayetleri ele alırken isnâd ve metin tahlillerini aynı anda yapsa daha okunaklı bir metin elde edebilirdi.

Kitabın en temel problemi net bir söylem ortaya koyamamasıdır. Çalışmasını tek bir rivayete tahsis eden yazar, cerh-ta'dîl'i kendisi açısından işlevsel kılıp hadisin pek çok tarihinin zayıf olduğu yargısına varsa da rivayet hakkındaki nihai yargısını kitap içerisinde açıkça dile getirmez. Ne var ki kitabı okuyan biri, yazara göre rivayetin Hz. Peygamber ile ilişkilendirilemeyeceği kanaatine varır ve sonuç kısmındaki bazı cümleler de bu yargıyı destekler. Ancak metin bu yargının gerekçelerini ortaya koymak bakımından yeterli değildir. Zira herhangi bir hadisin isnâdında zayıf râvilerin bulunması ya da bir isnâdın, yazarın icra ettiği tarzda bir tetkikten sonra zayıf hükmünü alması, hadisin uydurma olduğu anlamına gelmez.

Cerh-ta'dîl'e biçilen bu tashihe muhtaç anlamın yanı sıra eserde hadis tarihi tasavvuru ve bazı ıstılahların kullanımı açısından da problemler söz konusudur. Nitekim yazar incelediği bir grup rivayetin hicri 2. asrın ilk çeyreğinden itibaren yayılmasını "çok geç bir dönem" olarak görür (s. 302). Ancak ilgili rivayet grubunun tedvîne tekabül eden ve sistemli rivayetin başladığı bu zaman diliminde yayılmış olması gayet makuldür. Benzer bir sıkıntı yazarın özellikle hicri 1. asırda sistemli bir rivayet olgusunun olmadığı bir dönemdeki metin farklılıklarını çelişki olarak sunmasında görül-

mektedir (s. 343). Neredeyse tamamen manen naklin söz konusu olduğu ve her bir sahabi râvinin belki de seneler sonra bir olay vesilesi ile gündeme getirdiği rivayetlerde mutlak bir lafız birlikteliği aramak beyhude bir çaba olacaktır. Ayrıca yazar mütâbi ve şahidleri yanyana okuyabilse Katâde tarikinde gelen “el-cemâ’a” lafzını Muaviye rivayetlerini destekleyen bir veri olarak yorumlayabilirdi. Halbuki o, bu durumu “dikkat çekici” olarak yorumlar (s. 305) ve daha önce s. 302’de yaptığı ihtimalli yorumları geçersiz kıldığının farkında olmaz.

Hadis ıstılahlarının problemlili kullanımına dair bazı örneklere geçilebilir. Nitekim “Dağıtıcı müşterek ravi (medâr)” (s. 176; krş. ss. 251-52) ve “önemli müşterek râvilerinden (*medâr*) biridir” (s. 257) gibi kullanımlar medâr ile müşterek râvinin eşanlamlı görüldüğü izlenimini doğurur. Eserdeki “müşterek ravi” (s. 165), “dağıtıcı müşterek ravi” (s. 187, 192, 279), “rivayetlerin neredeyse tek müşterek râvisi Enes b. Mâlik’tir” (s. 210, krş. s. 304), “asıl dağıtıcı ravisi” (s. 327), “tek dağıtıcı ravi” (s. 357), “dağıtıcı kaynak” (s. 164), “ortak kaynakları ve dağıtıcıları” (s. 173) gibi ifadeler ise problemi daha içinden çıkılmaz bir hale getirir. Zira medâr ile oryantalistik literatürdeki müşterek râvi aynı şey değildir ve bu ikinci kavram rivayeti uydurup yayan kimse anlamında kullanılmaktadır. Yazarın tedvîn döneminin önde gelen isimlerini ya da Enes b. Malik gibi sahabileri “hadis uydurucuları” olarak görmeyeceği kabul edildiği takdirde, söz konusu kavramların hatalı kullanıldığı düşünülecektir. Yine eserde yer alan “İbn Ziyâd, *mutâbi*’i olmayan ferd bir ravi konumundadır” (s. 252) ifadesi mütâbi kavramının râvi için değil rivayet için kullanılmasından ötürü hatalıdır. Eserde yer alan “birçok sahabeden” (s. 164), “beş sahabeden” (s. 279, 280), “bir sahabeden” (s. 331), “yaşlı tâbiîn Ebû ‘Âmir...” (s. 174) gibi ifadeler de temel bazı ıstılahların hatalı kullanımına örnek verilebilir.

Metinde cerh-ta’dîl âlimlerinin görüşleri sunulurken ya da râvilerin hoca-talebe ilişkilerinden bahsedilirken isabetli olmayan değerlendirmele-re yer verilmiştir. İlk duruma örnek olarak normalde karşılaştırılmaması gereken isimlerin cerh-ta’dîle dair görüşlerinin karşı karşıya konulması zikredilebilir (Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn, Ebû Hâtim ve Nesâî’nin tevsiklerine mukabil Zehebî’nin cerhinin gündeme getirildiği bir örnek için bkz. s. 256). İkinci duruma örnek olarak ise yazarın, râvilerin ilim aldığı kişileri zikrederken yakın-uzak hoca gibi bir dikkat taşımaması verilebilir (s. 197). Bu bakış açısından olsa gerek Eyyûb es-Sahtiyânî yanlış anlaşıl-maya müsait bir şekilde Katâde’den hadis nakledenler (s. 224, dp. 300), Muhammed b. Sîrîn de Enes’in talebeleri arasında sayılır (s. 210). Halbuki yazar, rivayet kaynaklarında basit bir tarama yapsa İbn Sîrîn ve Eyyûb’un, Enes ve Katâde’den rivayetlerinin oldukça mütevazı bir oranda olduğunu görecekti ve mezkur ikililer arasında hoca-talebe ilişkisi vaz etmeyecekti.

Eserdeki bazı yargılar yazarın kendi ifadeleri ile çelişki halindedir. Örneğin yazar “Ebû Gâlib → Ebû Ümâme” isnâdıyla gelen haberi nakleden kimseler için “...geri kalan beş ravi bir şekilde tenkid edilmiş *da‘îf* ravilerdir” dese (s. 245) de Katan b. Abdullah, Ka‘b b. Katan ve Davud b. Ebi‘l-Fürât yazarın verdiği bilgilere göre (s. 243, dp. 395-97) zayıf değildir. Yine yazara göre Muâz b. Yâsîn’in hadis uydurduğu söylenmiştir (s. 235). Halbuki dipnotta râviye dair verdiği bilgilerde böyle bir şey yoktur (s. 235, dp. 358). Yazarın iddiasının (s. 252) aksine ve kendi verdiği bilgilere göre İbn Ziyâd hakkında metrûk diyen biri bulunmamaktadır. Yine o, üç râvi hakkında “bir şekilde Şî‘î fikirlerinin ve meyillerinin olduğu”nu söyler (s. 258) ancak kendi verdiği bilgilere göre sadece Ebû Muâviye hakkında böyle bir itham söz konusudur. Daha önce ifade edildiği üzere herhangi bir râvinin zayıf olması, onun hadisi uydurduğu, yazarın deyişiyle “kuvvetle muhtemel onun, ilgili tariklerin asıl sorumlusu” olduğu anlamına gelmez (s. 265). Kaldı ki yazarın oldukça zayıf ve metrûk olduğunu söylediği Leys b. Ebî Süleym’e, kendi verdiği bilgilere göre (s. 265, dp. 490) “metrûk” diyen biri de bulunmamaktadır. Aynı çelişkili tutumlar şemalar ile metinde verilen bilgiler arasında da söz konusudur. Nitekim Şema-4’te Ebü‘z-Zâhiriyye ağır cerhe uğramış olarak gösterilse de ona dair s. 204’te verilen bilgilere göre böyle bir şey söz konusu değildir. Şema-7’de İsa b. Ebî İsa ağır cerhe uğramış olarak gösterilir. Ancak s. 243, dp. 396’da verilen bilgilere göre böyle bir şey yer almaz. Benzer şekilde Şema-7’de Katan Ebü‘l-Heysem cerhe uğramış olarak gösterilir. Halbuki s. 244, dp. 402’de verilen bilgilere göre sika kabul edilmelidir. Yine yazarın “İsnâdlardaki söz konusu zafiyetler nedeniyle el-cemâ‘a şeklinde gelen tüm rivayetlerin Hz. Peygamber’e aidiyeti konusunda bizlere sağlam bir dayanak sunmaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır.” (s. 280) şeklindeki ifadeleri bir tür genellemedir. Çünkü mezkur 34 rivayet Muâviye, Enes b. Mâlik, Sad b. Ebi Vakkas ve Avf b. Malik’ten bu lafızla gelir ve hadisin bazı tarikleri yazarın verdiği cerh-ta‘dil değerlendirmelerine ve erken devirde hadis ilminin icra yöntemine göre zayıf kabul edilemez. Çelişkili ifadeler konusu ile ilgili olmasa da dipnotta verilen bilgilerin metinde tekrarı (s. 222, dp. 289; s. 233, dp. 348; ss. 259-60, dp. 462) ya da bazı ifadelerin tekrar etmesi gibi hususlara eserde rastlandığı da belirtilmelidir (s. 250 ve 251; s. 308, dp. 71 ve s. 313, dp. 82).

Eserdeki kaynak kullanımında gözden geçirilmesi gereken yönler bulunmaktadır. Örneğin “Ricâl” metinlerinin kullanımında genelde geç dönem eserleri tercih edilmiştir (s. 164, dp. 17; 174, dp. 60; 190, dp. 117; s. 257, dp. 446; s. 259, dp. 459; s. 262, dp. 479). Hatta s. 136, dp. 216’da olduğu gibi muhakkik üzerinden ricâl bilgisi dahi aktarılmıştır. Öte yandan İbn Sad’ın görüşünün İbn Hallikan’ın eserinden verilmesi (ss. 227-28, dp. 314), erken dönemde yaşamış iki isimle ilgili bilgilerin modern bir kaynaktan aktarıl-

ması (ss. 114-55, dp. 127), Arapça bir kelimenin anlamı için klasik Arapça lügatler yerine Arapça-İngilizce sözlüğe gidilmesi (s. 281, dp. 5) teknik olarak doğru değildir. Yine eserde zaman zaman aynı kitabın farklı neşirlerine gidilmişse de bunun izahı yapılmamıştır (İbn Hibbân'ın *Meşâhîr*'i ile *Kitâbü'l-Mecrûhîn*'i bu bağlamda zikredilebilir). Kitapta ele alınan konularla ilgili bazı modern çalışmalar yazar tarafından görülmemiş ya da dikkate alınmamıştır. Örneğin Kadir Gömbeyaz'ın "İslam Literatüründe İtikâdî Fırka Tasnifleri" (Bursa Uludağ Üniversitesi, 2015) adlı doktora tezinin, medâr ile ilgili Halit Özkan'ın makalesinin, kussâs ile ilgili Lyall R. Armstrong'un *The Quşşâs of Early Islam* adlı kitabının (Brill, 2016) görülmesi beklenirdi. Keza Ebû Hanife ve mezhebi için İsmail Hakkı Ünal'a (s. 126, dp. 176) ya da Nûh b. Ebî Meryem ile ilgili Babanzâde yerine Hayri Kırbaşoğlu'na (s. 200, dp. 181) atıfla yetinilmesi doğru değildir. Son olarak yazarın Şii hadis anlayışı ile ilgili atıf yaptığı kaynaklar çok eski ve zayıftır (s. 371, dp. 216).

Klasik kaynaklardan yapılan bazı alıntılarda dikkatsizlik sonucu bazı sorunlar meydana gelmiştir. Nitekim yazara göre İbn Hibbân'ın Ebu Hâtim'den naklettiği ifadeler aslında Ebû Hâtim künyeli İbn Hibbân'a aittir (s. 179, dp. 79). Bir diğer örnekte yazar Ebû Bekir b. Esrem'in, babasına "Ebû Ma'şer'in hadisleri yazılır mı?" sorusunu yönelttiğinden bahseder (s. 222, dp. 291). Bu gibi bilgilerin ardından zikredilen kaynak Buhari'nin *et-Târîhu'l-kebir*'i olsa da yazar söz konusu bilgileri Mizzi'den almıştır. Mizzi'deki ifadeye göre "Ebû Ma'şer'in hadisleri yazılır mı?" sorusunu Ebu Bekir Esrem, Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel'e sorar. Dolayısıyla bir sonraki cümleye "Ahmed b. Hanbel ise..." diyerek başlamaya gerek yoktur. Aynı yerde Ebû Ma'şer'in durumunun Sevri'ye "sika mıdır?" diye sorulduğu söylene de burada soru Ahmed b. Hanbel'e sorulmaktadır (s. 222, dp. 291). Bazı alıntılar ise kaynaklara sadakat sorununu gündeme getirir. Örneğin yazar "El-Hâkim'in naklettiği bir rivayete göre, *fırka-i nâciyenin* kim olduğu Ahmed b. Hanbel'e sorulduğunda..." (s. 328) dese de *Ma'rifetü ulûmi'l-hadis*'te fırka-i nâciye kavramı değil "mansûr/mansûre" ifadesi geçer. Bir diğer örnekte yazar "el-Kettânî, bu kadar fazla isnâdla gelen iftirak hadisini *mutevâtir* addettiğini, bu rivayetlerin değişik lafız ve metinlerle nakledilmesinin bir problem teşkil etmediğini, hatta bunların tümünün mana itibariyle aynı olduğunu açıkça dile getirmiştir." (s. 31) ifadelerini kullansa da *Nazmü'l-mütenâsir*'de böyle bir ifade yoktur.

Eserde klasik kaynaklarda yer alan bazı ifadelerin hatalı tercümeleriyle de karşılaşılmaktadır. Örneğin s. 75'te "fe-mâ hameleke aleyh" ifadesinin "öyleyse ne diye bunları anlatıyorsun" diye çevrilmesi hatalıdır (ayrıca bkz. s. 76, 78). Doğru çeviri ise s. 72'de yer almaktadır. S. 168, dp. 38'de Mizzi'den yapılan alıntı sorunludur. *Tehzibü'l-Kemâl*'de Muhammed b.

Bişr'e soru soran ve ondan kendisinde bulunmayan 70 nadir/az bulunan/ garib hadisi duyan birinden bahsedilmektedir, dolayısıyla yazarın iddia ettiği üzere "kimsenin duymadığı garip rivayetler" gibi bir şey söz konusu değildir. S. 317'de "el-ihcâc ale'l-kesra ve'l-cemâ'a" ifadesi "Çoğunluğa ve el-cemâ'a'ya uymak ve bunu hüccet saymak" anlamına gelmez. Aksine yazarın da muhtevayı sunuşundan anlaşılacağı üzere "çoğunluk ve cemaatin hak üzere olduğu görüşüne karşı çıkma/delil getirme" anlamındadır. s. 342, dp. 159'daki "kad ta'lemü mâ fi's-sevâdi'l-a'zam" ifadesinin "es-sevâdu'l-a'zamn ne durumda olduğunu biliyorsun! (buna rağmen bize nasıl es-sevâdu'l-a'zamn kurtuluşa erecek fırka olduğunu söylersin?)" diye (krş. s. 351) değil, "es-Sevâdü'l-a'zam içerisinde cereyan eden şeyleri biliyorsun!" şeklinde çevrilmelidir. Bu gibi yerlerin yanı sıra Şii literatürde özel anlamlara sahip bazı kavramların çevirisinde de sorunlar vardır. Nitekim "el-Bâkrân" ifadesi "iki el-Bâkr" şeklinde değil (s. 140), "Muhammed el-Bâkr ve Ca'fer es-Sâdik" olarak tercüme edilmelidir.

Kaynak kullanımı bağlamında son olarak bazı eserlerin yazılış hedeflerinin gözden kaçması hususuna temas edilebilir. Örneğin yazar İbn Hibbân'ın bir râviyi *es-Sikât*'ta zikrettiği halde hakkında bir cerh-ta'dîl ifadesi kullanmadığı söyler (s. 257, dp. 446). Bir başka yerde ise "İbn Hibbân'ın hangi gerekçeyle onu *Sikât*'ına aldığı pek de açık değildir" der (s. 260). Halbuki İbn Hibbân eserinde ne tür râvileri kaydedeceğini bildirmektedir. Dolayısıyla ss. 260-61, dp. 471'deki ifadeler de gerek yoktur. Yazarın s. 31'de Irâkî'ye ait olduğunu söylediği ifadeler aslında ona değil, Gazzali'nin *İhyâ*'sına aittir. İlgili ifadelerin Irâkî'ye nispeti ise *el-Mugni*'nin *İhyâ* üzerine yapılan bir çalışma olduğunun dikkatten kaçmasından kaynaklanmış gibidir.

Bazı hatalı zabtlara tesadüf edilmekte ise de râvi isimlerinin doğru kayıtları açısından kitap Türk akademisinin hayli ilerisindedir. Bununla birlikte "Harfî" nisbesi (s. 83) "Hurafî", "Bâbluttî" nisbesi (s. 83) "Bâbültü", "Muhammed b. 'Ubâde" ismi (s. 111), "Muhammed b. 'Abâde," "el-Mehâribî" nisbesi (s. 142), "el-Muhâribî," "Mucâhid b. A'yun" ismi (s. 143), "A'yen," "el-Ḥaddânî" nisbesi (s. 243, dp. 395) "el-Ḥuddânî," "Ḥibbân b. Hilâl" (s. 243, dp. 397) ismi "Ḥabbân b. Hilâl" ve "İbn Ebî'l-Mehârik" ismi (s. 257, dp. 445) "İbn Ebî'l-Muḥârik" şeklinde düzeltilmelidir. Modern bazı isimlerin kaydında da az da olsa sorunlar vardır. Örneğin "Accâc" ifadesi (s. 164, dp. 15), "Acâc" şeklinde düzeltilmelidir. Son olarak hata kabilinden görülemez de Maḥmeveyh (s. 97), Zenceveyh (s. 103), Râheveyh (s. 267, dp. 496; s. 354) gibi bazı isimlerin "...üye" şeklinde hadisçi meşrebine göre yazılması daha uygun olacaktır. "İbnü'l-Müseyyib" (s. 322, dp. 111) şeklindeki kayıt da bu son bağlamda anlabilir. Son olarak bazı isimlere az tanınan şekilleriyle atf yapılması hususuna da işaret edilebilir. Örneğin İbn Şehrâşûb'a

“el-Māzenderānī” (s. 140, 372, dp. 218), Ebû Musa Eş‘arî’ye “Abdullah b. Kays” (s. 268) ve Dûlâbî’ye “İbn Hammâd” diye atıf yapılması (s. 200) hatalı değilse de yaygın kullanımla örtüşmemektedir.

Teknik bazı sorunlar ve editöryal hizmete dair birtakım yargularla yazıya son verilebilir. Öncelikle eserin tahrîc kısmında isnâdlar verilirken en son sahâbi râvî anılır, hadisın tercümesi verilirken de sözün sahibinin kim olduğu tasrih edilmez. Halbuki Hz. Peygamber’in ya isnâdda ya da metnin başında anılması gereklidir. Yine tahrîc yapılırken rivayetlerin Arapçalarının da verilmesi gereksiz yere eserin hacmini artırmıştır. İsnâd şemaları da Türk akademisinde alışık olunanın aksine sahâbi râvîsi sayfanın alt tarafına gelecek bir formda hazırlanmıştır. Çalışmada Türkçe açısından bozuk otuz kadar cümlenin ve elli kadar yazım hatasının bulunması yayınevi tarafından iyi bir yayına hazırlık hizmetinin yapılmadığını gösterir. Ayrıca bazı kelime ve kavramların metin boyunca standart bir yazıma sahip olmaması da bu yargıyı destekler. Örneğin sahabe/sahâbi kelimesi “Sahâbe” (s. 108), “sahabe” (s. 116, 157, 275, 306), “Sahabe” (s. 304, dp. 68), “sahabe’nin” (s. 287), “sahâbeye” (s. 359) gibi farklı şekillerde yazılabilmektedir. Yine Humus şehrine atıf yapılırken “Humus (Hıms)” (s. 190), “Humuslu” (s. 191), “Hımslı” (s. 195) gibi farklı kullanımlara yer verilebilmiştir. Ayrıca metin boyunca sayıların rakam ile mi yazı ile mi yazılacağı hususunda bir standart yoktur. Alıntılarda punto standardının olmaması (bkz. s. 62, 148, 292, 318, 319-20, 327, 355, 363, 367, 370), içerlek olması gereken yerin metin gibi görünmesi (s. 107), Arapça ifadenin bozuk olarak kalması da (s. 179, dp. 85) yayın aşamasında giderilmesi gereken sorunlardır.

Söz konusu hususlara rağmen eser, “Fırak” literatürü açısından önem arz eden “73 fırka hadisi”ni Hadis İlmi çerçevesinde ve farklı açılardan incelemesi yönüyle önem arz etmektedir. Mezkur problemlerin ileriki baskılarda giderilmesi eserin önemini artıracaktır.